

ФАХОВА АНГЛІЙСЬКА МОВА У ВНЗ. З ЧОГО ПОЧАТИ? (З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ У ЖДТУ)

Саме на викладання іноземної мови для спеціальних цілей спрямована навчальна програма вищої школи. Тому студентам, які розпочинають вивчати іноземну мову за своєю спеціальністю, необхідно мати певні знання про сутність термінів та їх походження. Викладання фахової мови у ЖДТУ практикується після опрацювання студентами трьох важливих загальних тем, серед яких «Why do we study English», яка звертає увагу на те, що зрозуміти особливості науково-технічного мовлення можна лише оволодівши побутовою мовою.

Виходячи з того, що студенти не мають жодного уявлення про термінотворення та роль загальної мови у цьому процесі, ми відкриваємо курс фахового мовлення з цих пояснень.

Головною одиницею термінології (найменшою її складовою частиною) є слово-термін. У мові функціонують слова-терміни та слова-нетерміни або загальноуживані, побутові слова. Виділяємо два погляди на внутрішню природу терміна: субстанціональний і функціональний. Відповідно до субстанціонального підходу термін, вважається особливим знаком, особливим видом слова чи словосполучення. Цей напрямок заснований на прямому протиставленні двох знакових одиниць: «термін – слово», «термін – слово загальної мови, загальноуживане слово».

Для функціональної точки зору, прибічниками якої ми є, характерно виділення в якості головної диференційної ознаки терміна функції вираження спеціального професійного поняття, тобто термін розуміється не як особливе слово (словосполучення), а як слово чи словосполучення в особливій функції.

Різниця між терміном і загальноуживаним словом проявляється перш за все у плані змісту, визначається відмінностями наукового та побутового понять. Терміни відрізняються від слів загальнонародної мови тим, що вони виражають та формують професійні поняття, зміст яких відображений в їх дефініціях. Про термін можна говорити лише в тій мірі, в якій він парадигматично є членом системи термінів, а в мові є в спеціальному професійному контексті.

Характерною особливістю терміна як слова в функції назви спеціального поняття є його належність до двох систем. З одного боку, термін – член певної термінологічної системи, яка відображає систему понять даної науки. З іншого боку, як лексична одиниця термін входить в лексико-семантичну систему мови, де займає певне місце серед інших одиниць цього рівня на основі своїх мовних характеристик. Отже, особливість терміна у його «подвійному громадянстві», у його положенні як одиниці логоса та одиниці лексиса, тобто, одиниці наукового знання та загальномовного знання. З точки зору логоса, змістовний бык терміна обмежується основним чином його абсолютною цінністю, тобто тим науковим поняттям, яке даним терміном означається. З точки зору лексиса, значення терміна визначається не лише абсолютною цінністю, тобто співвідношенням з науковим поняттям, але й місцем терміна в лексико-семантичній системі мови, а також його сполучним потенціалом, тобто крім абсолютної цінності в значення терміна входять іще відносна та сполучна ціннісні характеристики.

Якщо термінологічне значення розвивається на базі основного номінативного значення – ми маємо справу зі своєрідним проявом полісемії. В результаті розвитку термінологічного значення слово стає частиною металінгвістичної системи і характеризується наявністю наукової дефініції. Термінологічне значення ніби виводить слово за рамки загальної мови і включає його в систему термінів тієї чи іншої галузі науки. В словниках загальної мови в тлумаченні слів підкреслюються ті ознаки предмета, дії чи процеси, які найбільш видимо проявляються у звичайному житті людей. Коли люди уживають слово, вони помічають у відповідному йому "референті" ознаки, опис яких в тлумаченні відповідного слова дає нам уявлення про узагальнений образ, який знаходиться за цим звуковим (орфографічним) комплексом. Наукова дефініція виконує інші функції – вона допомагає нам включити слово в систему термінів тієї чи іншої науки, висовуючи в словниковому визначенні на перший план найбільш суттєві для даної галузі знань параметри і тим самим підкреслюючи місце кожного окремо узятого поняття в уже створеній металінгвістичній системі. Отже, зміст терміна розкривається його дефініцією на основі виділення необхідних та достатніх ознак поняття. Зміст загальноуживаного слова розкривається через його лексичне значення, яке не передбачає логічного виділення ознак поняття; побутове слово, на відміну від терміна, має менш визначений об'єм поняття.

Указуючи на специфіку мовної функції термінів та сфери їх розповсюдження, ми вважаємо, що основне в специфіці терміна – в його спеціальному професійному уживанні. Сфера розповсюдження або застосування термінів визначається звичайно як спеціальна та для кожного типу термінології обмежена певною галуззю знань чи виробництва. Підкреслюючи цю загальноновизнану властивість терміна, не слід доводити її до крайності. Не можна погодитися з думкою, що ні в формі, ні в змісті неможливо знайти

суттєву різницю між словом неспеціальної загальноуживаної лексики та словом лексики термінологічної. Реальна, об'єктивна різниця між двома цими типами слів – це різниця позамовна. Якщо слово загальноорозповсюдженої, неспеціальної лексики співвідноситься з загальновідомим об'єктом, то слово термінологічної лексики – з об'єктом специфічним, відомим лише обмеженому колу осіб-спеціалістів. Ніякої іншої різниці між цими типами слів не існує. Різниця між терміном та нетерміном розглядається тут уже не в специфіці слова, а в специфіці об'єктів номінації (тобто не в специфіці самих слів, а в специфіці позначених об'єктів); більше того, ця різниця ставиться в залежність навіть не від самої специфіки позначеного об'єкта, а від того, чи знають чи не знають цей об'єкт за межами обмеженого кола осіб – спеціалістів. Це, звичайно, крайність, яка суперечить реальному життю термінів, і тому ми погоджуємося з думкою про те, що питання потрібно ставити інакше: термін не перестає бути терміном, якщо його та позначений ним об'єкт знають або упізнають (а термін ще й уживають) за межами якогось вузького кола спеціалістів. Часто широка розповсюдженість терміна складається із суми специфічних уживань його в різних специфічних сферах; якщо до цього додати й загальне, неспецифічне уживання терміна, специфіка окремих сфер його уживання при цьому не зникає. Це підтверджується і практикою складання термінологічних словників: спеціалісти-термінологи включають до своїх словників слова та словосполучення не залежно від того, знають чи не знають їх за межами «обмеженого кола спеціалістів», так як при цьому важливо урахувати усе, що характерно для даної сфери мовного спілкування, а звичайно, не лише те, що не відомо нікому іншому, крім якогось вузького кола спеціалістів. Тому й ми підтримуємо тих лінгвістів, які пов'язують термінологічність з функцією мовних одиниць та визнаємо специфіку сфери уживання та специфіку позначеного об'єкта.

Під час аналізу проблеми «термін – слово загальної мови», перш за усе зазначається різнобічна і постійна взаємодія між словником загальної мови і термінологією. Неможливо думати, що між термінологією і не термінологією існує непрохідна прірва, що терміни складаються з інших звуків і не підкоряються граматичним законам даної мови. Якщо б це було так, то термінологія не належала б до даної мови, а взагалі являла б собою іншу мову. Якраз на базі зіставлення термінології і загальної мови розкривається ряд специфічних рис, які оцінюються, як передумови для її самостійного і спеціального вивчення. Немає сумніву в тому, що термін є словом, яке входить до словникового складу мови.

Таким чином, особливість терміна та його основна відмінна від загальноуживаного слова ознака полягає лише в його семантичному змісті – спеціально науково сформованому понятті, яке містить всі суттєві ознаки предмета (явища) та визначає його місце в системі спеціальних понять. Завдяки наявності такого «плідного» змісту, терміни успішно виконують свою функцію, обслуговуючи спеціальні сфери нашої діяльності. Отже, термін являє собою структурне явище як лексема і функціональне явище як термін.